

УДК 001

Т. А. Лечаченко

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

АКАДЕМІЧНИЙ КАПІТАЛІЗМ – НОВА ПАРАДИГМА РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

T. A. Lechachenko

ACADEMIC CAPITALISM - A NEW PARADIGM OF HIGHER EDUCATION REFORM

Одним із джерел інноваційних змін та їх стимуляцією є ефективне функціонування закладів вищої освіти (далі - ЗВО). Процес генерування ЗВО інновацій, створення умов для технологічного поступу здійснюється як безпосередньо через фундаментальні та прикладні наукові дослідження (зокрема утворення технологічних кластерів та парків), так і опосередковано шляхом підготовки висококваліфікованих трудових ресурсів країни, створення університетських бізнес-інкубаторів, стартап-центрів. Як відомо продукування інновацій неможливе без інвестиційних вкладень.

Лібералізація економічного розвитку країни створює умови конкурентної боротьби для суб'єктів ринкового середовища за ресурси. Конкурентна боротьба за ресурси та розвиток змушує інтегруватися ЗВО у ринкові відносини, унаслідок чого сфера освіти набуває рис академічного капіталізму.

У своїй праці О. О. Романовський [1] визначає поняття “академічний капіталізм” як таку економічну категорію, що означає нове економічно-соціальне середовище, в якому опинилися наукові установи і системи вищої освіти й усі ЗВО світу в кінці ХХ – на початку ХХІ століть. Це середовище характеризується ринковою або ринково-подібною діяльністю в сфері науки і вищої освіти і розглядає академічне (університетське) співтовариство як капіталістів, що діють усередині суспільного сектора – вони є підприємцями, що субсидуються державою [1].

Наслідки впливу, академічного капіталізму на діяльність науки є неоднозначними. Серед позитивних аспектів впливу можна відмітити можливість залучення додаткових фінансових ресурсів для ЗВО, розвиток фундаментальних досліджень, конкурентне виживання закладу у ринковому середовищі.

До негативних аспектів відносять загрозу порушення академічної свободи науковців в угоду комерційним інтересам університету, також під загрозою знаходяться норми які визначають науку: універсалізм, організований скептицизм, незацікавленість, інтелектуальний комунізм [2].

Науковець К. Lynch [3] зазначає, що нео-ліберальна модель ігнорує функцію держави гарантувати індивідуальним особам право на освіту. Автор наводить різницю між демократичною та ринковою відповідальністю у сфері освіти. В ринковій системі доступ до послуг вищої освіти залежить від місткості ринку та платоспроможності, в демократичній системі право людини на освіту захищається (хоча іноді мінімально) державою [3]. Тенденції академічного капіталізму є невідворотніми у нео-ліберальній економіці. Комерціалізація університету відбувається не лише на рівні наукових досліджень, але і у сфері навчання. Науковці S. Slaughter та L. Leslie [4] описують поширення ринкових відносин університету, зокрема і на рівні залучення студентів у бакалаврські програми навчання. Так, університети у боротьбі за студентів, створюють офіси із управління зарахуванням, розширюють офіси допомоги студентам. В даних обставинах також з'явилась нова індустрія приватного консультування студентів та батьків з метою допомоги знаходження місць у престижних коледжах. Ринкова

діяльність університетів, серед іншого, охоплює також повсякденні операції, такі, як продаж товарів та послуг, логотипів та спортивної атрибутики, розподіл прибутку із продовольчими послугами та книгарнями [4]. Варто зазначити, що згадані риси комерціалізації університетів можна спостерігати і у вітчизняній освітній системі.

Про масштаби масовизації вищої освіти в Україні свідчать дані статистики [5] для прикладу в 1990/91 роках кількість ЗВО (університети, академії, інститути) становила 149 а вже у 2018 році 282 заклади із них 73 у приватній власності. Варто зазначити, що тенденція прийнятих студентів на навчання у ЗВО (університети, академії, інститути) є спадаючою. У 2014 році у заклади ЗВО було прийнято на навчання 291,6 тис. осіб, у 2018 році 256,8 тис. осіб або -12% приросту. Спостерігається зменшення державного фінансування навчання та збільшення навчання студентів за кошти фізичних та юридичних осіб: прийом студентів за кошти держбюджету у 2015/16 роки – 134 194 особи, 2018/19 роки – 115 993 особи; за кошти фізичних осіб у 2015/16 роки - 122 081, 2018/19 роки - 137 693 особи. Також, обсяг реалізованих послуг у сфері вищої освіти у I кварталі 2019 року становив - 4414,8 млн. грн., або на 501,3 більше ніж у I кварталі 2018 року - 3913,5 млн. грн. Тенденція ринку вищої освіти є спадаючою проте розширюється частка комерціалізації.

Міністерство освіти і науки України планує зміни у фінансуванні державного замовлення ЗВО з орієнтацією на якісні показники, зокрема працевлаштування випускників [6]. Зважаючи на світові та локальні тенденції вищої освіти, ЗВО України необхідно адаптуватися до змін, здобуваючи конкурентні переваги у нових умовах освітнього ринку та інституційних змін. Необхідні нововведення лежать в площині інтеграції освітніх установ із ринковими суб'єктами, залучаючи додаткове фінансування для фундаментальних та прикладних досліджень. Зважаючи на зміни у фінансуванні ЗВО актуальним для конкурентного виживання закладів є впровадження нових форм навчання (паралельно із існуючими), зокрема дуальну форму (поєднання навчання у закладі освіти та на робочому місці підприємства на основі контракту), розвиток комерційних дистанційних курсів за концепцією MOOC (Massive open online course), розвиток консультаційних центрів при ЗВО.

Таким чином, можна констатувати гібридизацію функціонування ЗВО внаслідок ринкової конкуренції між закладами за джерела фінансування. Успіх ЗВО України у нових умовах буде визначатись ефективністю адаптації до нових реалій у сфері світової вищої школи.

Література

1. Романовський О. О. Розвиток академічного підприємництва і підприємницьких вищих навчальних закладів в умовах глобалізації / О. О. Романовський. // Ефективна економіка. - 2015. - № 11. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_17.
2. Münch R. Academic Capitalism //Oxford Research Encyclopedia of Politics. – 2016.
3. Lynch K. Neo-liberalism and marketisation: The implications for higher education //European educational research journal. – 2006. – Т. 5. – №. 1. – С. 1-17.
4. Slaughter S., Leslie L. L. Expanding and elaborating the concept of academic capitalism //Organization. – 2001. – Т. 8. – №. 2. – С. 154-161.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. ukrinform.ua [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2789481-novosad-derzzamovlenna-u-visi-ce-radanskij-rudiment.html>